

KENT YAŞAMININ KENTLİLERİN KİŞİLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: SIMMEL YABANCILAŞMA KAVRAMI

Doktorant Ahusena KELEŞ¹

Doç. Dr. Emre CENGİZ²

Özet

Kentler, hem insanlığın tarihsel birikiminde hem de insanlığın geleceğinin şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Zira kentlerin ortaya çıkışı ile uygarlığın gelişmesi arasında yerleşik bir paralellik vardır. Çağdaş dönemde kentleşme, modern toplumların baskın bir özelliği olarak ortaya çıkmış ve kentlerin kolektif varoluşumuz üzerindeki derin etkisini yansıtmıştır. Kentlerin büyümesi/genişlemesi katlanarak artmış ve bunun sonucunda kentsel yaşam deneyimi modern insan varoluşunun ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Kentleşmenin bireyler üzerindeki etkisini analiz etmek için kullanılan başlıca teorik çerçevelerden biri Georg Simmel'in "Metropol ve Zihinsel Yaşam" teorisidir. Bu teori, modern kentsel çevrenin insan davranışlarını ve sosyal etkileşimleri nasıl şekillendirdiğini incelemektedir. Bu çalışma, Simmel'in kentleşme ve yabancılaşma teorilerini, günümüzün küresel kentleşmesi bağlamındaki önemlerini ortaya koymak amacıyla inceleyecektir. Kentleşme sürecinde yabancılaşma kavramı ve bireyler üzerindeki etkileri tartışılacak, ayrıca modern kentlerin insanlarda meydana getirdiği değişimler ve bu değişim sürecinin bir aşamasını oluşturan kentsel yabancılaşmanın izleri araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yabancılaşma, Kentleşme, Modern Kent, Kente Yabancılaşma.

THE EFFECTS OF URBAN LIFE ON THE PERSONALITY OF URBANITES: SIMMEL'S CONCEPT OF ALIENATION

Abstract

Cities have been decisive both in the historical accumulation of humanity and in shaping the future of humanity. There is a built-in parallelism between the emergence of cities and the development of civilisation. In the contemporary period, urbanisation has emerged as a dominant feature of modern societies, reflecting the profound impact of cities on our collective existence. The growth/expansion of cities has increased exponentially and as a result the experience of urban life has become an integral part of modern human existence. One of the main theoretical frameworks used to analyse the impact of urbanisation on individuals is Georg Simmel's 'Metropolis and Mental Life' theory. This theory examines how the modern urban environment shapes human behaviour and social interactions. This study will examine Simmel's theories of urbanisation and alienation in order to reveal their importance in the context of today's global urbanisation. The concept of alienation in the process of urbanisation and its effects on individuals will be discussed, as well as the changes that modern cities bring about in people and the traces of urban alienation that constitute a stage of this change process will be investigated.

Keywords: Alienation, Urbanization, Modern City, Urban Alienation.

GİRİŞ

Kent, toplumun barınma ihtiyacını karşılamak üzere ortaya çıkan ilk yerleşimlerden, etkisi ulusal sınırların çok ötesine hatta küresel kentlere kadar uzanan geniş bir yelpazede hem kapsamlı tarihsel köklere hem de çok çeşitli çağdaş özelliklere sahiptir. Kentin yalnızca fiziksel

¹ Gümüşhane Üniversitesi, LEE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü ABD, senakels4@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1447-4720.

² Gümüşhane Üniversitesi, İ.İ.B.F., Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, emrecengiz@gumushane.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3854-6215.

bir yapı değil, toplumu birleştirmeye ve ilerletmeye hizmet eden bir unsur olduğu bilinmektedir. Tarım Devrimi, kent tarihinin ortaya çıkışını belirleyen en önemli dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Tarımsal üretimin başlamasıyla birlikte kalıcı yerleşimler bu dönemde oluşmaya başlamıştır. İkinci önemli dönüm noktası, sanayileşmenin bir sonucu olarak kentlerin daha önce görülmemiş oranlarda genişlemesiyle kent nüfusunun hızla arttığı Sanayi Devrimi sırasında meydana gelmiştir. Bu kentli nüfus, aynı kentte yaşayan yabancılar arasında yüzeysel ilişkilerin ortaya çıkması, izolasyon ve yabancılaşma hissine yol açması da dahil olmak üzere çok sayıda zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların aksine Simmel, kent yaşamının kişilik üzerinde yarattığı etkileri ve kent yaşamından kaynaklanan kişilik değişikliklerini incelemeye çalışmıştır. Kentin gelişimi ve evrimiyle ilgili sorunlarla değil, kentsel ortamların bireyleri etkileme ve modern kişiliği şekillendirme biçimleriyle ilgilenmiştir.

Simmel tarafından modernite, kenti kent sakinlerinin hayatında merkezi bir konuma taşımıştır. Ancak bu merkezilik aynı zamanda, çok çeşitli sosyal güçler, tarihi miras, dış kültürler ve teknoloji tarafından şekillendirilen ve giderek karmaşıklaşan bir sosyal çevrede özerkliklerini ve bireyselliklerini korumaya çalışan modern bireyler için temel bir zorluk teşkil etmektedir. Geniş sosyal ağları ve sürekli değişen manzarasıyla kent, bireylere sürekli değişen bir dizi izlenim yaratmaktadır. Sonuç olarak, bireyin kendisini dış çevrenin iniş çıkışlarından, uyumsuzluklarından ve tehlikelerinden koruyabilecek kişisel bir kimlik geliştirmesi gerekmektedir.

Yabancılaşma kavramı ilk olarak bireylerin dünya içinde kendi yerlerini ve amaçlarını sorgulaması ile birlikte tanımlanmaya başlanmıştır. Zaman içinde kavram geliştikçe tanımı ve kapsamı da önemli değişikliklere uğramıştır. Buna rağmen, yabancılaşma konusu, modern söylemde öne çıkan bir konu olmaya devam etmekte ve çağdaş toplumumuzda altta yatan temaların devam eden ilgisini yansıtmaktadır. Yabancılaşma kavramı içsel bir dinamizme sahiptir ve bu nitelik, benzer şekilde dinamik olan bir kentsel çevre içinde yer aldığı zaman kendini farklı şekilde gösterir. Bununla birlikte, kentli nüfuslarda kendini gösteren bu duygunun her bireyde aynı derecede görünür olmadığını kabul etmek gerekir. Ayrıca, söz konusu duygunun zaman içinde aynı düzeyde ifade edildiğini kesin olarak söylemek de mümkün değildir. Sonuç olarak, bazı bireylerde bunalma ile kendini gösteren yabancılaşma duygusu, bazılarında yerini engin boşluklara bırakabilmektedir. Bununla birlikte, bireyin yaşadığı kentsel yabancılaşmanın derecesi ne olursa olsun, doğası gereği süresiz olan bu duygu, kentli ile kentsel çevre arasında aşılması zor bir mesafe yaratır. Çünkü yabancılaşma olgusunun temelinde kopuş yatmaktadır.

Yabancılaşma, insanlığın bir kriz içinde olduğu günümüz toplumunun en önemli sorunlarından biridir. Ekonomik anlamda küreselleşen bir dünyanın içinde yaşamış olmak insanlığın diğer tüm değer yargılarında birleşmiş olduğunun bir göstergesi olmaktadır. Din, etnisite, toplumsal ayrışmalar noktasında insanlık bölünmüş durumdadır. İkilik oluşumuna sebebiyet veren yabancılaşma; “ben ve öteki” arasındaki tüm çelişkileri ifade etmektedir (Debnath, 2021:29-30).

Yabancılaşma kavramının öncüsü olarak kabul edilen Hegel'e göre, benlik yabancılaşma yoluyla gerçekleştirilebilir. Bu durum kendine karşı çıkma ve ayrılma yoluyla keşfetme sürecidir. Eşit olmayan benlik eğitim süreciyle kendini olumsuzlar ve evrensel bir hale gelir. Benliğin eğitimi yabancılaşma anıdır. Tez, antitez ve sentez üzerinden yabancılaşmayı açıklayacak olursak; dünya formu veya tinin öz nesneleşmesi tez, birey tarafından kavranan dünyada yabancılaşmaya neden olan benlik antitez, benlik tarafından yeniden değerlendirilen dünya ise sentezdir (Hatley, 1989:10). Yabancılaşma kavramının gelişimine katkı sunan diğer önemli isimler Feuerbach ve Marx'dır. Her iki isim de yabancılaşma teorilerini sekülerleşme ile ifade etmektedirler. Fakat Marx'ın görüşü

Feuerbach'ın düşüncesine göre daha fazla Hıristiyanlık karşıtı görüş içermektedir. Her ikisi de aydınlanma felsefesine atıfta bulunmaktadır (Hatley, 1989: 13).

Kent ve yabancılaşma arasındaki ilişki, insan uygarlığının kökenlerine kadar uzanan uzun ve karmaşık bir geçmişe sahiptir. Nitekim, tarihsel olaylar çoğu zaman bu iki kavramı algılama biçimimizde derin değişimler için katalizör görevi görmüştür. Ne var ki çağdaş söylemde yabancılaşma, modern çağımızda önemli bir sorun olarak kabul görmeye başlamış ve kent bu olgunun merkez üssü olarak ortaya çıkmıştır. İki teorik perspektif arasındaki bu çelişki, yabancılaşmanın altında yatan nedenleri, yansımalarını ve kentsel bağlamlardaki potansiyel çözümlerini aydınlatmayı amaçlayan araştırma girişimlerini teşvik etmiştir.

Bu makalede Simmel'in yabancılaşma kavramını modern kent yaşamıyla ilişkilendirerek, kentlerin bireylerin kişilikleri üzerindeki etkileri araştırılacaktır. Kent yaşamının bireylerin sosyal ilişkileri, kimlik algısı ve psikolojik refahı üzerindeki etkilerini anlamak modern toplumun temel zorluklarından birisidir. Bu bağlamda, Simmel'in yabancılaşma kavramı, kent yaşamının derinliklerinde yatan dinamikleri anlamamıza ve daha kapsamlı çözümler geliştirmemize yardımcı olabilir. Bu makalede, kent yaşamının bireylerin kişilikleri üzerindeki etkilerini Simmel'in yabancılaşma kavramı bağlamında analiz edilecektir. Bu, modern toplumun karmaşıklığını daha iyi anlaşılmasını ve toplumsal uyumu artıracak stratejilerin geliştirilmesini sağlayacaktır.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE: SİMME'İN KENTLEŞME VE YABANCILAŞMA PERSPEKTİFLERİ

Simmel bizzat bir kent modeli geliştirmemiş, daha ziyade kent yaşamının kentlilerin kişiliği üzerinde nasıl bir etki yarattığını çözümlenmeye çalışmıştır. "Metropol ve Zihinsel Hayat" (1903) başlıklı makalesinde, insanın var olabilme yolundaki uğraşının tüm insanlık tarihi ile birlikte süregeldiğini ve kentin modern insan hayatında oldukça merkezi bir yer teşkil ettiğini ileri sürmüştür. Modern yaşamdaki en önemli problem, bireylerin muazzam büyüklükteki toplumsal güçler, tarihsel miras, dış kültür ve teknoloji gibi unsurlar çerçevesinde bağımsızlıklarını ve özgünlüklerini muhafaza etmek için verdikleri çabalara dayandırılabilir. Kent yaşamındaki bireyin içinde bulunduğu psikolojik koşullar, dış ve iç kaynaklı etkenlerin hızlı ve kesintisiz bir biçimde değişim göstermesi sonucunda sinirsel uyarımın yoğunlaşması olarak tarif edilebilir. Bu dış uyaranlar sıklıkla birbirleriyle ve söz konusu bireyin kişilik değerleriyle çatışır. Birçok farklı talebin varlığı sinirsel uyarımı daha da şiddetlendirmektedir. Hızlı bir şekilde art arda sunulan uyaranlar, bireyin içinde bulunduğu durum hakkında detaylı bir biçimde fikir yürütmesine müsaade etmemekte, bu da kent insanından daha az derin bir bilinç düzeyi gerektirmektedir. Bu durum ise, reaksiyon gösterme yeteneğinin zayıflamasıyla sonuçlanır. Kentli bireylerin çok daha çabuk karar vermek zorunda olmalarından dolayı, bu bireyler olaylara kalplerinden çok akıllarıyla tepki göstermektedir. Dolayısıyla rasyonalite, kentsel yaşamın yarattığı baskı karşısında bireysel hayatı korumak gibi bir rol ile donatılmıştır. Kent, aklın olduğu gibi aynı zamanda "para ekonomisinin" de dominant konuma sahip olduğu bir mekândır (Simmel, 1950: 412-4). "Dakiklik, hesaplanabilirlik ve eksiksizlik" olguları, kentsel hayatta var olma biçiminin yaygın karmaşıklığının tezahürleri olmakla birlikte, nitelikleri bir yandan kentsel yaşamı kişileştirirken, diğer yandan yeni bir kentsel kişilik meydana getirmektedir (Özyurt, 2007: 114).

Kentsel yaşamın konusu, kendi çıkarları doğrultusunda yol alabilmek için kentsel yapının gerekliliklerine göre hareket etmek ve uyum sağlamak zorundadır. Kendilerini kent yaşamından izole etmeye yönelik bireyler, nihayetinde antisosyal olarak algılanabilecek davranışlarda bulunmak zorunda kalırlar. Simmel'e göre, kentlerde yaşayanlar arasında yaygın bir temkinlilik ve bezginlik duygusu hakimdir. Kentsel ortamdaki güvensizlik atmosferinin yaygınlığı, nüfus arasında yüksek bir teyakkuz durumuna neden olmaktadır. Bu tür bireyler

daha küçük toplulukların sakinleri tarafından ilgisiz ve empati yoksunu olarak algılanmaktadır (Simmel, 1950a: 417). Simmel'e göre, bu düşmanlık, iticilik ve sosyal yabancılaşma duygusu, yabancılarla iç içe bulunmanın getirdiği risklere verilen doğal bir tepkidir. Simmel analizinde, özgürlük ve yalnızlık kavramları arasındaki bağlantıyı kentsel yaşam çerçevesinde çözümlenmeye çalışmaktadır. Büyük kentsel yerleşimlerde yaşayanların kolektif ihtiyatlı ve umarsız davranışları, bireylere başka hiçbir bağlamda deneyimleyemeyecekleri bir özerklik sağlamaktadır. Bireyler kentsel alanlardaki özgürlük hissini bir sonucu olarak, başka hiçbir bağlamda deneyimlemediği aidiyet eksikliğiyle ilişkili duygular deneyimlemektedir. Özgürlük kavramı ve kozmopolitlik fikri, kentlerin özellikle elverişli olduğu iki özelliştir. Bunun nedeni, kentlerin fiziksel alan bakımından genişledikçe ve nüfusları arttıkça bu iki özelliğe daha elverişli hale gelmeleridir. Simmel'in bakış açısına göre kentli birey bir "yabancı" dır, çünkü kendi davranışlarını özgün görememekte ve içsel bir bölünme sergilemektedir (Simmel, 1950a; 1950b).

Georg Simmel yabancılaşma kavramını ele alırken sadece bireyi değil, toplumsal ilişkileri ve kültürü de göz önünde bulundurmıştır. Simmel, konuyla ilgili yazılarında, kavramın kendisini tartışmadan önce "yabancı"nın neyi ifade ettiğini karakterize etmiştir. Simmel'e göre yabancı, bir topluma kısa bir süreliğine gelip sonra ayrılan geçici bir birey değildir. Bunun yerine, birey toplumda kalmaya devam ettiği ölçüde o toplumun ayrılmaz bir üyesi olarak benimsenmelidir. Simmel, toplumun yabancı olarak algıladığı kişilerle yalnızca geçici ve sınırlı bir etkileşim biçimi olarak gördüğü ve üstünkörü olarak nitelendirdiği bir ilişki biçimini benimseyebileceğini vurgulamıştır. Bu bireyleri toplumsal dokuya entegre etmenin etkili yolunun ticari faaliyetler olabileceğini öne sürmüştür. Bu doğrultuda Simmel, bir yabancı için en uygun mesleğin tüccarlık olduğunu iddia etmektedir (Simmel, 2009: 149). Georg Simmel, toplumsal yabancılaşma analizinde, toplumun kendi kendine yeten, takasa dayalı bir sistemden, ihtiyaçları için dış kaynaklara dayanan bir sisteme dönüşümünü analiz etmektedir. Analizi sırasında, paranın kültür üzerindeki etkisini ve "yabancılaşmış" olarak nitelendirdiği modern kültürün bozulmasını vurgulamıştır. Hem varlık hem de değer insan zihninin yaratımlarıydı. Simmel, maddi nesnelerin ve insanların parasal mübadele yoluyla değerlendirilmesinin, bu varlıkların metalara dönüşmesiyle sonuçlandığını ileri sürmektedir. Simmel, bireyin öznel kimliğini kaybetmesiyle karakterize edilen bu toplumsal yabancılaşma sürecinde, modern bireyin toplumsal normlar tarafından kendisine atfedilen rolü benimsemek adına bireyselliğinden feragat ettiğini öne sürmüştür. Dolayısıyla bireyin bu öznel kültürü, kolektifin nesnel kültürünün altında kalmıştır ve Simmel bu durumu "Kültürün Trajedisi" olarak adlandırmıştır (Jung, 1995: 67). Bu oluşum içerisinde, bizzat kültürün kaynağı konumundaki birey, zamanın spesifik bir aşamasında mevcut bir kültürün içerisine doğmakta ve kurulu düzenin ayrılmaz bir bileşeni konumuna dönüşmektedir. Ancak bu süreç, daha sonra insanlığı hem doğal kökenlerine hem de sonradan geliştirdiği kültürel düzene yabancılaştırdığı bir ikileme yol açmıştır (Kiraz, 2011: 49-50). Ayrıca Simmel, Sanayi Devrimi'nin yabancılaşma süreci üzerindeki etkisini değerlendirirken, hızlanan kentleşmenin ve kalabalıklaşan kent nüfusunun bu olguya nasıl katkıda bulunduğunu ele almıştır. Bu modernleşme ortamında hem toplumsal hem de ekonomik yapıların önemli değişimler geçirdiğini, giderek daha karmaşık hale geldiğini ve bireyselliğin artık ikinci plana itildiğini öne sürmüştür. Sanayi Devrimi sonrası kent nüfuslarının arttığı ve özellikle de metropollerin nüfuslarının dramatik bir şekilde arttığı görülmektedir. Metropol hayat tarzı içerisinde birey, kendisini kent hayatından ve değişen sosyal ilişkilerden yalnızca kendisi haricindekileri değersizleştirerek koruyabilecek duruma gelmektedir. Böylelikle metropol hayat tarzında birey kendi iç dünyasına çekilecektir. Kalabalık kentlerde meydana gelen bireyin sadece kendi rolüne bürünmesi bireyin kendisini ve diğerlerini tanıma yeteneğine zarar vermektedir.(Tekin, 2012: 31).

2. KENTLEŞME VE YABANCILAŞMA İLİŞKİSİ

Kentler bireyler üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı bir etki yaratmaktadır. Ayırt edici nitelikleri bireyler üzerinde direkt bir etki yaratırken, sosyal yapılar üzerinde ve geleneksel normların etkisizleştirilmesi yoluyla modern toplumların oluşturulmasındaki etkileri dolaylı bir etki yaratmaktadır. Toplumsal yapı kent aracılığıyla yapılandırılırken, birey de bu toplum içinde yaşamını sürdürmektedir. Her zaman topluluklar halinde yaşayan bireyler doğaları gereği bir diğeriyle devamlı olarak bir iletişim içerisinde. Bu devingen karşılıklı iletişim, aralarında bir ortak payda oluşturan bazı değer ve davranışların meydana gelmesine yol açmaktadır (Coştu, 2009: 117). Kentsel yaşamı karakterize eden karmaşık kurallar dizisi, kentli bireyler üzerinde belirgin bir biçimde zorlayıcı bir etkiye neden olmaktadır. Ne var ki, kentte özgürce yaşama ve kentsel fırsatlardan tam anlamıyla yararlanma kapasitesi, kişinin bu kural ve normlara uyma becerisine bağlıdır (Şimşir, 2021: 63).

Sanayideki önemli büyümenin bir sonucu olarak ortaya çıkan kentleşme sürecindeki hızlanma, toplumsal düzende ve toplumsal davranışlarda radikal dönüşümlere zemin oluşturmuştur. Bu değişim süreci, önceden var olan toplumsal yapıyı derinden etkileyerek köklü bir dönüşüme yol açmıştır. Kentleşme faaliyetleri hızlandıkça, modernleşme süreci geleneksel toplumsal yapıda bir dönüşüm başlatmıştır (Suğur, 2011: 139). Modernliğe geçiş süreci, bu toplumsal düzenin sanayileşmesiyle önemli ölçüde hızlanmış ve bireyselleşme de artış görülmüştür (Şimşir, 2021: 54). Dahası, kentleşme ve medenileşme ile karakterize edilen modern dünya, bireyin kazandığı rasyonellik, özgürlük, eşitlik ve yenilikçiliğin yanı sıra çok sayıda çelişki, ikilik, belirsizlik ve ayrışmayı da gündeme taşımıştır (Özer, 2016: 15).

Coğrafi olarak kent merkezlerinden uzak olan kırsal kesimdeki bireylerin kurdukları ilişkilerin daha fazla samimiyet ve yakınlık sergilediği gözlemlenebilir. Bu bireyler birbirleriyle düzenli olarak etkileşim halindedir. Dolayısıyla, bu toplumsal düzende, yeni katılan vatandaşlara yönelik olarak temkinli ve çekingen bir yaklaşım sergilenmekte, bu da nispeten içe dönük bir sosyal ortamın oluşmasına yol açmaktadır. Kırsal bölgelerdeki durum, diğer yerlerde gözlemlenenden önemli ölçüde farklıdır. Kentsel alanlarda birincil odak noktası sanayi ve ticarettir. Sonuç olarak, kişiler arası ilişkiler ağırlıklı olarak bireyin rolü tarafından şekillendirilir. Bu tür ilişkiler doğası gereği daha az otantik ve sahicidir (Şimşir, 2021: 54). Bu bağlamda, kentleşme ve yabancılaşma arasındaki ilişkinin iki yönlü olarak değerlendirilebileceği söylenmelidir. Bu unsurlardan biri, kentsel yaşam ve kentsel ilişkilerden kaynaklanan yabancılaşma; diğeri ise kırsal alanlardan kentsel yerleşimlere göçle birlikte gerçekleşen yabancılaşmadır (Aybar, 1995: 46). Yabancılaşmanın nedenleri, özellikle kentsel alanlarda ikamet eden bireyleri etkilediği için, çeşitli faktörlere bağlanabilir. Bunlar arasında, bireyin belirli bir yapı içindeki rolüne bağlı olan sosyal ilişkileri, tek tip toplumsal yapıların yaygınlığı, doğal süreçlerin ertelenmesi, çevre kirliliğindeki artış gibi nedenler sayılabilir. Böyle bir ortamda bireyde bir izolasyon gereksinimi baş gösterdiği ve bunun da ikamet ettikleri şehre karşı bir yabancılaşma duygusuna yol açtığı gözlemlenebilir. Kırdan kente göç eden bireyler için de benzer bir anlatı kurgulanabilir. Kentsel ve kırsal yaşam tarzları arasındaki farklılık ve zıt kültürel normlar, köyden kente göç eden bireyler için zorluklar teşkil etmektedir. Bu farklılıklar, daha sonra kentsel çevrelere yabancılaşma hissetmelerine yol açabilmektedir (Şimşir, 2021: 54). Dolayısıyla kent, insanların kendilerini kopuk ve yalıtılmış hissettikleri düşmanca ve yabancılaştırıcı bir ortam olarak algılanmaktadır. Kent, sakinlerinin hayatta kalabilmeleri için onları kentsel normları benimsemeye zorlamakta, ancak aynı zamanda yabancılaşmış kalmalarını da beraberinde getirmektedir. Sonuç olarak, kentsel alanlarda yaşayanlar giderek birbirlerinden ayırt edilemez hale gelmekte ve bireysel olmaktan ziyade kolektif olarak belirlenen davranışlar sergilemektedirler. Bunun neticesinde, bireyler derin bir yerinden edilmişlik ve yorgunluk hissi yaşamaktadır (Kızılcelik, 2000: 17).

Birey bir kez yabancılaştığında, her şeye ve herkese karşı yabancı bir tutum sergilemeye başlamaktadır. Kendilerine, toplumlarına, kentlerine ve dahası dış nesnelere bile yabancılaşmaya başlamaktadırlar. Bir kişi kendine yabancılaştığında, etrafındaki dünyaya da yabancılaşır. Bu kendine yabancılaşma süreci nihayetinde benliğin çözülmesine ve giderek yok oluşa yol açmaktadır. Dahası, zaten çevresine yabancılaşmış bir birey kendini kente aidiyet içinde hissedememekte ve sadece bedenen var olmanın dışına çıkamamaktadır (Şimşir, 2021: 63-64). Neticede, geleneksel değerleri ile modern benlik kavramları arasında sıkışan bireyler, her ikisine de ait olamamakta ve zamanla kendi özüne yabancılaşmaktadır (Kızılcelik, 2000: 121). Üstelik kentsel ortamların kişiler arası bağların oluşturulmasında önemli güçlükler yarattığı belirtilebilir. Öte yandan, kentsel alanlardaki rekabet ve çıkar ilişkileri izolasyon ve yabancılaşma duygularına yol açabilmektedir. En genel anlamda, insanlar toplum tarafından kendilerine empoze edilen ve kimliklerini şekillendiren kuralların bir sonucu olarak belirli davranışsal özellikler edinirler (Coştu, 2009: 135). Yani modern kentlerin iletişim ve duygusal bağ gibi özellikleri, insanlığın özünü aşındırma potansiyeline sahiptir ve bu da fiziksel olarak var olan ancak duygusal olarak kopuk bireylerin yaratılmasıyla sonuçlanmaktadır (Şimşir, 2021: 64). Endüstrinin giderek büyümesi kentsel alanlarda nüfus artışını hızlandırarak kentleşme olgusunun ivme kazanmasını tetiklemiştir. Bu sürecin bir sonucu olarak, kentsel alanlara göç edenler bir yabancılaşma duygusu yaşamakta ve zamanla kente karşı yabancılık hissetmektedir. Öyle ki, kent ortamına uyum sağlamakta güçlük çeken bireyler, kentten beledikleriyle aynı şeyleri bulamamaktadırlar (Görmez, 1991: 81). Bunun sonucunda da kişiler depresyona girebilmektedir.

Hızlanan kentleşme sürecinin bir neticesi olan yabancılaşma duygusunu yaşayanlar sadece kente göç eden bireyler olmamakta, kentler de bu dönüşümden önemli ölçüde etkilenmişlerdir. Esasen doğaya yabancılaşmış vaziyette olan kentler, söz konusu sürecin bir sonucu olarak doğadan giderek daha fazla uzaklaşmaya başlamıştır. İnsan akışını ağırlamak için binaların inşa edilmesi, doğal mekanların gün aşırı zarar görmesine yol açmaktadır. Hızlı kentleşmenin bir sonucu olarak, doğal dünyadan tamamen kopuk bir çevrede yaşamak zorunda kalan bireyler, özel alanlarına karşı yapılan ihlaller, çevre ve gürültü kirliliği ve mahrumiyet bölgelerini de kapsayan " tabandan tavana" olarak tanımlanabilecek bir yaşam tarzına giderek daha fazla maruz bırakılmışlardır. Öte yandan, yoksulluk da dahil olmak üzere pek çok etmen neticesinde bireyler kentsel çevrelerine, kendilerine ve topluma karşı mesafeli hale gelmişlerdir (Demirer ve Özbudun, 1999: 32). Diğer yandan söz konusu süreç, güvensiz ilişkilerin ve sosyal sınıf farklılıklarının şiddetlenmesine bağlı olarak bireylerin yabancılaşması sonucunu doğurmuştur (Şimşir, 2021: 65-66).

Sonuç olarak, kentleşme süreci, kentsel ortamlarda tipik olarak gözlemlenen davranışların dönüşümüyle sonuçlanmıştır. Bu durum, bireyler arasındaki sosyal dinamiklerde kayda değer bir değişime yol açmış ve bireyler arasındaki mesafe duygusu artmıştır. Zaman içinde, birbirlerine fiziksel olarak yakın olan bireyler arasında kademeli olarak çatlaklar meydana getirmiştir. Hemşerileriyle en temel insani ilişkileri bile kuramayanlar, zaman içinde birbirlerine karşı giderek daha kayıtsız hale gelmiş ve kendi kişisel dünyalarına sığınmışlardır. Kırsal bölgelerden kentlere göç edenler, geleneksel adet ve uygulamalarına kentli meslektaşlarına kıyasla daha bağlı olma eğilimindedir. Bu durum, yenilikleri benimseme konusunda isteksizlikle sonuçlanmıştır. Dolayısıyla bu eğilim, yenilikleri benimseme konusunda isteksizliğe yol açmaktadır. Ayrıca, kırsal çevrede katı normların ve geleneklerin varlığı, yaygın bir sosyal kontrol aygıtıyla birleştiğinde, bireyin davranışsal ve duygusal eğilimi üzerinde kısıtlayıcı bir rol oynamaktadır. Birey, kendi kimliğini en basit şekilde ortaya koyabileceği ortamdan oldukça uzakta yer almaktadır. Sonuç olarak, böyle bir yaşam tarzından sosyal uyumun asgari düzeyde olduğu, geleneklerin öneminin azaldığı, sosyal gözetimin yeterince katı olmadığı ve kişiler arası bağlantıların öncelikle ikincil nitelikte olduğu kentsel

bir ortama geçiş yapanlar derin bir yabancılaşma duygusunu deneyimlemektedir. Bu tür bireyler kent yaşamına uyum sağlamada önemli zorluklarla karşılaşır. Kendilerini kırsalda yetişme gelenekleri ile kentsel yaşamın talepleri arasında hapsolmuş halde bulan bu kişiler, kentsel yaşamın sunduğu sosyal ilerleme ve kültürel zenginleşme fırsatlarına da yabancı kalmaktadır (Görmez, 1991: 81).

3. MODERN KENT VE YABANCILAŞMA

Aydınlanma dönemi, ardından gelen devrimler ve icatlarla birlikte, insanlık tarihinde önemli bir gelişime imza attığı kabul edilmektedir. Bu gelişme, bireyin özgürlüğünü kazanması ve kamusal bilincin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Bu farkındalık durumuna eşlik etmek suretiyle kentsel alanlar, sakinlerinin yaşamlarını kolaylaştırmak için önemli değişimler geçirmiştir; işe, kültürel faaliyetlere ve sosyal etkileşime daha kolay erişim sağlanmıştır. Bu değişikliklerin sosyal katmanlar arasında dengesiz dağılımına rağmen, kentsel alanlar hızlandırılmış bir modernleşme sürecinden geçmiştir. Modernleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan çok boyutlu bir zenginleşme yaşanırken, aynı zamanda bir yabancılaşma durumu yaşanmaya başlamıştır. Deyim yerindeyse, yabancılaşmanın birincil aşaması sanayileşme sonrası kenttir ve bu sürecin öznesi de kentlidir (Özer, 2016: 9).

Kentlerin büyümesi, modernleşmesi ve ekonomik olarak zenginleşmesi aynı zamanda içinde yaşayan insanların da dönüşümüne neden olmuştur. Toplum olgusu insan bağlamında bir dönüşüm geçirirken, kamusal kavramı da benzer bir dönüşümü önce insan, sonra da kent düzeyinde yaşamıştır. Bireylerin yalnızca kendi çevreleri ve aileleriyle iç içe olduğu modern öncesi dönemin aksine, modern dünya, bireylerin farklı geçmişlerden gelen bireylerle etkileşim içinde olabilmeleri için kamusal alanlarda sosyal deneyim kazanmalarını gerektirmektedir. Marx'ın ifadesiyle "modern olmak, katı olan her şeyin buharlaştığı bir evrenin parçası olmaktır". Modern çağın bu çelişkili, düalist durumu, yabancılaşma deneyiminde kilit bir faktör olarak tanımlanmıştır (Özer, 2016: 18-19). Çağdaş kentsel ortamlarda yabancılaşma olgusu, bireylerin yakın çevrelerinden ve sosyal ağlarından kopma eğilimi olarak tanımlanabilir. Bu tür bir yabancılaşma, anomi duygusuna, kişisel ilişkilerin zayıflamasına ve sosyal bağların azalmasına neden olabilir. Sonuç olarak, çağdaş kentleşmenin yabancılaşma teorisi üzerindeki etkisi çok yönlüdür. Bireylerin kentsel alanlara göçü ve kentlerin hızla büyümesi Simmel'in yabancılaşma kavramını güçlendirebilir. Simmel, modern dönemde aidiyet duygusundan yoksun bir toplumun ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Bu durum, siyasi, sosyal, dini, tarihi ve kültürel bağların zayıflamasıyla kanıtlanmaktadır (Uzun, 2022: 41-42).

Kent, geleneksel ve sıhhi bir ortamdan modern yaşam tarzının etkisiyle daha fazla mekanize bir alana doğru bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşüm, yaşamda değişikliklere yol açarken, insan merkezli bir bakış açısı yerine insana daha araçsal bir yaklaşımın benimsenmesine de neden olmuştur. İnsanlığın modern yaşamı şekillendirmediği, aksine modernitenin güçlerine bağımlı hale geldiği söylenebilir. Örneğin, ait olmadığımız, çevreye katkıda bulunmadığımız ve herhangi bir etkide bulunmadığımız bir yerde yabancıyız. Kendi evlerimizin sakinleri olarak, kendi çevremizin yabancıları değiliz. Ancak, başka bir konutu ziyaret ettiğimizde, bu konutun oluşumunda hiçbir etkimiz olmamasına rağmen, geçici bir aidiyet duygusu yaşarız. Ancak bu durumun oluşturduğu yabancılık hissi bir çeşit huzursuzluk yaratmaktadır. Bu bağlamda, modern yaşamın çevremizdeki dünya ile ilişkimiz üzerinde derin bir etkisi olduğu çok sayıda akademisyen tarafından tartışılmıştır. Çağdaş toplumda, ev sahipliği kavramı artık evrensel bir olgu olmaktan çıkmış, insanların kendi konutlarının sahibi olduğu fikrinin yerini, insanların işgal ettikleri evlerde sadece misafir oldukları fikri almıştır. Bu fikir, bazı yorumcular tarafından, bireylerin kendilerini çevrelerindeki ortamın taleplerine tabi buldukları dayatılmış bir yaşam tarzının sonucu olarak tanımlanmaktadır. Modern yaşamın şekillendirilmesi, insanın doğadan soyutlanarak beton ve çelikten yapılmış bir yaşam alanına

sıkıştırılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum, bireyin hem kendisine hem de çevresine yabancılaşması sonucunu beraberinde getirmiştir. Modern çağda insanın yabancılaşmasını çeşitli açılardan ele almak mümkündür. Bu konuda iki ana durum üzerinde durulabilir; birincisi, çağdaş metropolde bireyin kayboluşu ve ikincisi, doğal dünyaya karşı yaşanan yabancılaşmadır. Hem modern yaşamın sakinleri hem de içinde buldukları kentler her gün bir nevi soğuk ölüm halini deneyimlemektedir. Bu deneyim ise, çevrelerindeki dünyaya yabancılaşmanın bir biçimi olarak gözlemlenebilir (Coşkun, 2009: 918-920).

Georg Simmel, modernleşmenin yol açtığı radikal toplumsal değişimleri bireyin psikolojik yapısı ve toplumsal ilişkileri çerçevesinde incelerken, yapısal değişimin neticesinde geleneksel toplumsal kalıpların belli bir ölçüde çözülmesi ya da etkisini yitirmesiyle birlikte bireyin önceki toplumsal yapıların kısıtlamalarından kurtularak önemli ölçüde özgürlük kazandığını ileri sürmektedir. Buna karşılık kendi ayakları üzerinde durabilen birey, kendisini çevreleyen toplumsal yapılarla, özellikle de bu yapılar bürokratik örgütlerin egemenliğindeyse, gerçek ilişkiler kurmakta güçlük çekmektedir. Bu kurumlar, geleneksel toplumlardan farklı olarak, bireyler arasındaki etkileşimi daha fazla teşvik etse de, antik ilişkilerde buna karşılık gelen bir yoğunluk kaybı yaşanmış ve sonuçta bireylerin bu kurumlarla ilişkileri tamamen arasal ve resmi bir nitelik edinmiştir (Loo ve Reijen, 2006: 19).

Georg Simmel çalışmasında, sosyal farklılaşma sürecinin etkileşim kalıplarında iki temel fark yarattığı sonucuna varmıştır. Birincisi, Simmel'in deyişiyle grup oluşumunun temel ilkesi değişime uğrar ve organik bir ölçütten rasyonellik ölçütüne doğru hareket eden bir değişime uğramasıdır. İkinci olarak, sosyal farklılaşma olgusu bir bireyin ait olabileceği grupların çoğalmasına sebebiyet verebilir. Grup üyeliği organik bir kritere bağlı olduğunda, bir bireyin ait olduğu grupların sayısı sınırlı olmaktadır. Bununla birlikte, çağdaş toplumlarda bireyler sıklıkla çok sayıda gruba üye olmakta ve bilinçli karar alma süreçlerine katılmaktadır (Turner vd., 2010: 292-293; Kaya, 2012: 117-118). Sosyal normların dönüşümü ve topluluk dinamiklerinin yeniden yapılandırılması, kolektif çabalara bireysel katılımın giderek daha fazla vurgulanmasıyla birleştiğinde, rekabetçi ve çatışmacı dinamiklerin yanı sıra bireysel kişilikler üzerinde psikolojik baskıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bilhassa, metropol hayatının baskıları ve paranın işlevselliğinin iktisadi hayattaki sosyal içerimleri, bireylerin zihinsel ve psikolojik yapıları üzerinde kayda değer bir etki yaratmıştır. Simmel'e göre, metropol hayatına mahsus bir birey profilinin psikolojik açıdan ayırt edici karakteri, iç ve dış etkenlerdeki hızlı ve amansız değişimin birleşiminden ötürü ortaya çıkan sinirsel uyarımın yoğunlaşmasına bağlanabilir. Daha küçük topluluklardaki psikolojik yaşamın duyuşal temellerinin aksine, kentler çok büyük bir farklılık sunmaktadır. Davranış değişikliği gerektiren kentsel ortamlarda, bireyler duyuşal tepkilerinden ziyade bilişsel yetenekleriyle tepki verme eğilimindedir. Bunun sonucunda rasyonalite, metropolün ezici etkisine karşı bir koruma olarak algılanmakta ve zihnin çok çeşitli yönlerde gelişmesini sağlayarak birbiriyle bağlantılı çok sayıda olguyu kapsamaktadır (Kaya, 2012: 118).

Simmel, modernite bağlamında insan tiplerinin evrimini incelemenin yanı sıra, kentsel ortamlardaki toplumsal farklılaşmanın insan psikolojisi üzerindeki etkisini de göz önünde bulundurmaktadır. Dakiklik, hesaplanabilirlik ve bütünlük olguları, metropolün kendine mahsus varoluş tarzının baskınlığı ve kompleksliği tarafından hayata empoze edilir (Simmel, 2005: 172). Simmel, metropolün ve para ekonomisinin yorgun ve aptal bir insan figürü yarattığını öne sürmektedir. Bunu da hızla değişen ve çok kısa aralıklarla birbirini iptal eden algısal uyaranlara bağlamaktadır. Öte yandan, bu olgu metropole ait bir zihniyetin yaygınlaşmasına da yol açmaktadır (Simmel, 2005: 173).

SONUÇ

Kentler sosyal, coğrafi, ekonomik ve kültürel özellikleri bakımından birbirlerinden ayrılmaktadır. Ancak tarihsel olarak kentleşmeyi etkileyen temel faktörlerden biri sanayileşmenin ulaştığı seviye ve sanayi devrimi olmuştur. Birçok sorunu beraberinde sürükleyen bu yeni gelişmelerin ortaya çıkışı, akademik çalışmaların başlıca konularından biri haline gelmiştir. Modern kentin, geleneksel kentsel yerleşimlere kıyasla yapısal ve sorun odaklı olarak çok daha farklı bir profil sergilediği açıktır. elenksel kent, kendi içinde kültürel ve ahlaksal açıdan çeşitli alanlara ayrılmaktadır. Kentleşmenin bir sonucu olarak bu alt bölgeler arasındaki sınırlar aşınmış ve kentsel bütünleşme kapsayıcı bir hedef olarak benimsenmiştir. Kent içindeki geleneksel sosyal ve ahlaki sınırların çözülmesi ve bunu takiben kentsel alanlardaki demografik yoğunlaşma, kent sakinlerinin artık birbirlerine yabancı olduğu bir durumla sonuçlanmış ve ahlaki kontrolü zorlu bir çaba haline getirmiştir.

Sanayileşmenin ortaya çıkışı, kırsal alanlardan kentsel alanlara göç eden insan sayısında önemli bir artışa yol açarak büyük kentlerin oluşmasına yol açmıştır. Buna paralel olarak, teknolojinin hızla ilerlemesi geleneksel toplumsal yapıyı ve onun altında yatan değerleri zayıflatmıştır. Dahası, birey odaklı bir dönüşüm geçiren aile de önemli bir sarsıntı yaşamak durumunda kalmıştır. Bu dönüşüm daha sonra toplumun geneline yayılmıştır. Büyük kentlerde yaşama deneyimi, insanlara yüzlerce yıldır süregelen geleneksel değer yargılarını ve beraberinde getirdikleri toplumsal değerleri sürdürmenin imkânsız olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda Simmel kentliliği analiz etmiş ve modern kentlerin aslında anormal bir durumu değil, yeni ve farklı bir yaşam biçimini temsil ettiğini gözlemlemiştir.

Günümüzde yabancılaşmaya neden olan koşulların, içinde yaşadığımız kentsel alanlarda bulunduğu bir gerçektir. Metropollerin çoğalmasıyla birlikte, kentliler de buna eşlik eden dönüşümlere maruz kalmaktadır. Ayrıca, çağdaş kent sakinleri arasında yeni geleneklerin benimsenmesi, yeni kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dahası, yabancılaşma kavramı modern bireylerin karşı karşıya kaldığı yaygın bir sorun haline gelmiştir. Özetleyecek olursak modern metropol yaşamının makro düzeyde birçok dinamiği beraberinde getirdiği söylenebilir. Bunlar arasında rekabet olgusu, özelleşmenin ortaya çıkışı, kişisel bağımsızlık kavramı, hayata entelektüel bir yaklaşım, para ekonomisi, bireysellik kavramı ve geleneksel biçim ve değerlerden uzaklaşma sayılabilir. Bu makro düzeydeki dinamiklerin yanı sıra, modern metropol yaşamı bir dizi duygusal ve öznel deneyimi de beraberinde getirmektedir. Bunlar arasında kayıtsızlık, hayata temkinli bir yaklaşım, dünyadan bıkmışlık hissi, kişisel bir tarzın geliştirilmesi sayılabilir. Kişisel özgürlük ve bireyselleşme gibi unsurların metropolün kişisel gelişim için olumlu yönleri olduğu ve metropolün nesnel kültürünün bireyler üzerinde öznel kültürden daha büyük bir etkiye sahip olduğu sonucuna varabilirsek de, metropol yaşamının çeşitli kişisel yaşam biçimlerine yönelik tehdidi bu yargıyı yeniden gözden geçirmemize yol açabilir. Dolayısıyla, Simmel'ci doğrusal yaklaşım, bireyselliğe ve özgürleşmeye elverişli toplumsal ortamın, paradoksal bir biçimde, aynı ideallere yönelik derin bir tehdit kaynağı olduğunu ileri sürmemize olanak tanımaktadır. Birey, kendisini her türlü gelişmeden, tinsellikten ve değerden mahrum bırakan ve bunları öznel formlarından tamamen nesnel bir yaşam formuna dönüştüren devasa bir şeyler ve güçler sisteminin önemsiz bir parçası haline gelmiştir. Modern kentlerin, bu kültürel normların içinde geliştiği ve anlamlı bir kişisel yaşamın varlığını etkili bir şekilde ortadan kaldıran birincil ortam olduğu açıktır. Sonuç olarak Simmel'in yabancılaşma kavramı, kent yaşamının bireyler üzerindeki etkilerini anlamamızı sağlarken, aynı zamanda kentlerdeki sosyal ilişkilerin doğasını da aydınlatmaktadır. Bu nedenle, kentsel yaşamın bireylerin kişilikleri üzerindeki etkisini anlamak ve bu etkiyi yönetmek amacıyla etkili stratejiler geliştirmek için bu kavramı dikkate almak büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Aybar, Ş. (1995). Yabancılaşma ve Yabancılaşmanın İş Tatmini Üzerindeki Etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coştu, Y. (2009). Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3.
- Debnath S. (2021). Feuerbach's Concept of Religious Alienation and its Influence, *Tattva-Journal of Philosophy* 2021, Vol. 13, No. 1, 29-42.
- Görmez, K. (1991). *Şehir ve İnsan*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
- Hatley K. (1989). The Development Of The Concept Of Alienation From Hegel To Marx: Its Relationship To The Perennial Philosophy, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Graduate College of the Oklahoma State University.
- Jung, W. (1995). *Simmel yaşamı, sosyolojisi, felsefesi*, çev. Doğan Özlem. Ark Yayınevi.
- Kaya, M. (2012). Klasik Sosyolojik Perspektifte Modernleşme Tartışmaları, *Birey ve Toplum*, Cilt:2, Sayı:4, 111-132.
- Kızılcılık, S. (2000). *Sosyoloji Yazıları II*. Ankara: Anı Yayıncılık
- Kiraz, S. (2011). Yabancılaşma sorunu ve Hegel, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Loo, Hans Van Der, Willem Van Reijen (2006). Modernleşmenin Paradoksları. (Çeviren: Kadir Canatan). İstanbul: İnsan Yayınları
- Özer, G. (2016). Modern Kentte Yabancılaşma: 19. Yüzyıl Paris'i ve 21. Yüzyıl İstanbul'undan Deneysel Kesitler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özdemir, E. (2010). Kentin Tanımlanmasında Sosyolojik Yaklaşımlar: Toplumsal Süreç ve/veya Mekânın Çözümlemesi, *İdealkent*, Sayı:1 (Mayıs). 444-447.
- Özyurt, C. (2007). YirminciYüzyıl Sosyolojisinde Kentsel Yaşam, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:10, Sayı:18, s.111-126.
- Simmel, G. (2005). Metropol ve Zihinsel Yaşam. *Şehir ve Cemiyet*. (Çeviren: AhmetAydoğan). İstanbul: İz Yayıncılık, 167-184.
- Simmel, G. (2008). *Moda Felsefesi. Modern Kültürde Çatışma*. (Çevirenler: T.Bora-N.Kalaycı-E.Gen). (5.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 103-134.
- Simmel, G. (2009). *Bireysellik ve kültür*, çev. Tuncay Birkan. Metis Yayıncılık.
- Simmel, G. (2009). Metropol ve Zihinsel Hayat. *Bireysellik ve Kültür içinde* (317-329). Metis Yayınları
- Simmel, G. (1950a), The Metropolis and Mental Life, (In.) The Sociology of.
- Suğur, S. (2011). Klasik Sosyoloji Tarihi. *Eskişehir*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını
- Şimşir, B. Z., (2021). Yabancılaşma Kavramı Ekseninde Kente Yabancılaşma Algısını Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma: Karaman İl Merkezi Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tekin, Ö. A. (2012). Yabancılaşma ve beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler: Antalya Kemer'deki beş yıldızlı otel işletmeleri çalışanları üzerinde bir uygulama. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi.
- Turut, H., Özgür, E. M. (2018). Klasik Kent Kuramlarından Eleştirel Kent Kuramlarına Geçiş Bağlamında Kentleri Yeniden Okumak, Ege Coğrafya Dergisi, Cilt:27, Sayı:1, 1-19.
- Turner, Beeghly, Powers, Jonathan H., Leonard, Charles H. (2010). Sosyolojik Teroinin Oluşumu (Çeviri: Ümit Tatlıcan). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Uzun, Ö. (2022). Kentsel Mekanda Yaşanan Yabancılaşma Bağlamında Kamusal Sanatın Yeri ve Önemi, İzmir Kıyı Bandı Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.